Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka tasa-arvon mahdollistajana varhaiskasvatuksessa

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteiden kandiohjelma
Varhaiskasvatuksen opintosuunta
Kandidaatintutkielma
Kasvatustieteellinen tiedekunta
10.10. 2026
Ille-Mai Eljaste
Minna Suonpää

Ohjaaja: Jonna Kangas

Tiedekunta - Fakultet – Faculty

Kasvatustieteellinen tiedekunta, Kasvatustieteiden kandiohjelma

Tekijä - Författare - Author

Ille-Mai Eljaste ja Minna Suonpää

Työn nimi - Arbetets titel

Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka tasa-arvon mahdollistajana varhaiskasvatuksessa

Title

Gender-sensitive pedagogy as an enabler of equality in early childhood education

Oppiaine - Läroämne - Subject

Varhaiskasvatus (vo)

Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor	Aika - Datum - Month and year	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages
Kandidaatintutkielma / Jonna Kangas	10/2026	30 s

Tiivistelmä - Referat – Abstract

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena oli tarkastella sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumista varhaiskasvatuksessa sekä sen merkitystä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisessä. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti varhaiskasvatuksen henkilöstön toimintatapojen, pedagogisten valintojen ja oppimisympäristöjen merkitystä lasten toimijuudelle ja identiteetin rakentumiselle. Lisäksi tarkasteltiin, miten tasa-arvo ymmärretään varhaiskasvatuksen kontekstissa ja miten sukupuolen ja identiteetin välinen yhteys ilmenee varhaiskasvatuksen arjessa.

Tutkimus toteutettiin narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Tutkimuskirjallisuutta haettiin Finna-, Helka- ja Google Scholar -hakupalveluista sekä aiempien tutkimusten lähdeluetteloista. Lopullinen analyysiaineisto koostui seitsemästä julkaisusta, jotka tarkastelivat sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa, yhdenvertaisuutta, lasten toimijuutta ja inklusiivista pedagogiikkaa varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla, ja havaintoja ryhmiteltiin temaattisiksi kokonaisuuksiksi.

Tulokset jäsentyivät viiteen pääteemaan: henkilöstön tietoisuuteen ja koulutukseen, arjen kielellisiin ja pedagogisiin valintoihin, lasten toimijuuden ja identiteetin rakentumiseen, oppimisympäristöjen rakenteisiin sekä tasa-arvovelvoitteiden toteutumiseen. Tulosten perusteella sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutuminen edellyttää henkilöstöltä tietoisuutta sukupuoleen liittyvistä normeista, oman toiminnan reflektiota sekä tavoitteellisia pedagogisia ratkaisuja. Kielelliset käytännöt, leikin ohjaaminen ja oppimisympäristöjen järjestäminen voivat joko vahvistaa tai purkaa sukupuolittuneita oletuksia ja vaikuttaa siten lasten toimijuuteen ja identiteetin rakentumiseen. Tasa-arvo näyttäytyi lasten yhdenvertaisina mahdollisuuksina osallistua, toimia, ilmaista itseään ja tehdä valintoja ilman sukupuoleen perustuvia rajoittavia oletuksia. Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka ei siten toteudu yksittäisinä menetelminä, vaan edellyttää koko työyhteisöltä yhteistä, tietoista ja reflektiivistä toimintakulttuuria.

Avainsanat – Nyckelord

Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka, varhaiskasvatus, tasa-arvo, yhdenvertaisuus, identiteetti, kirjallisuuskatsaus, narratiivinen kirjallisuuskatsaus

Keywords

Gender-sensitive pedagogy, early childhood education, equality, equity, identity, narrative literature review

Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited

Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)

Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO 1

2 TEOREETTINEN TAUSTA 2

2.1 Sukupuolisensitiivisyys ja identiteetin rakentuminen 4

2.2 Sukupuolinen toimintakulttuuri varhaiskasvatuksessa 5

2.3 Leikin merkitys 6

2.4 Varhaiskasvattaja ja sukupuolisensitiivinen pedagogiikka 7

2.5 Henkilöstön merkitys 8

2.6 Ammatillinen osaaminen 10

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET 11

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS 12

4.1 Tutkimusaineiston hankinta 12

4.2 Aineiston analyysi 15

4.3 Havaintojen ryhmittely ja teemojen muodostaminen 15

5 TUTKIMUSTULOKSET 16

5.1 Henkilöstön tietoisuus ja koulutuksen merkitys 17

5.2 Arjen kielelliset ja pedagogiset valinnat 18

5.3 Lasten toimijuuden ja identiteetin rakentuminen 19

5.4 Oppimisympäristöjen sukupuolittuneet rakenteet 20

5.5 Tasa-arvovelvoitteiden toteutuminen varhaiskasvatuksen arjessa 21

6 LUOTETTAVUUS 22

7 POHDINTA 24

LÄHTEET 27

TAULUKKO

Taulukko 1 Analyysiaineistoon valitut julkaisut 14

1 Johdanto

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella, miten sukupuolisensitiivinen pedagogiikka toteutuu varhaiskasvatuksen arjessa ja millä tavoin se voi edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Erityisesti tarkastelemme varhaiskasvatuksen henkilöstön toimintatapojen, pedagogisten valintojen ja oppimisympäristöjen merkitystä lasten toimijuudelle, itseilmaisulle ja identiteetin rakentumiselle. Valitsimme aiheen, koska viime vuosina yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat nousseet vahvasti esille varhaiskasvatuksessa esimerkiksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien myötä.

On tärkeää tiedostaa sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolineutraaliuden erot toisistaan, sillä ne pohjaltaan tarkoittaa eri asiaa, vaikka ne sekoitetaan toisinaan. Sukupuolineutraalin kasvatuksen lähtökohtana on, että puheesta ja toiminnasta poistetaan sukupuolen merkitys, jolloin se lakkaa olemasta eriarvoisuutta aiheuttava luokittelun väline (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 204).
Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan ymmärrystä siitä, miten sukupuoleen liitetyt odotukset, normit ja rakenteet voivat vaikuttaa lapsen toimijuuteen varhaiskasvatuksen kontekstissa. Sukupuolisensitiivisyys on pedagoginen tavoite ja menetelmä, jolla tunnistetaan ja poistetaan sukupuoleen liittyviä ennakkoasenteita (Eskelinen & Itäkare, 2020).

Perehdymme tutkimuksessamme sukupuolisensitiivisyyden toteutumiseen varhaiskasvatuksessa "tasa-arvolinssien" läpi tarkasteltuna. Tavoitteena on tarkastella, miten varhaiskasvatuksen henkilöstön toiminta muokkaa lasten toimijuuden sekä itseilmaisun mahdollisuuksia ja millä tavoin sukupuolisensitiivisyys voi edistää tasa-arvoa arjen pedagogiikassa.
Ylitapio-Mäntylä (2009) on väitöskirjassaan tutkinut varhaiskasvatuksen opettajien ammatillista arkea analysoimalla kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä ja vallan ilmentymiä. Ylitapio-Mäntylän (2009) mukaan sukupuoleen ja valtaan liittyvät yhteiskunnalliset ja kulttuuriset merkitykset ovat usein piiloisia ja varhaiskasvatusarjen rutiineihin sidottuja. Varhaiskasvatuksessa on tilaa vaihteleville tavoille olla tyttö tai poika, mutta arjessa kuitenkin vallitsevat sukupuolinormit rajoittavat ja määrittelevät mikä on odotuksen mukaista (Alasuutari, 2016, s. 140).

Suomessa varhaiskasvatusta ohjaavat valtakunnalliset asiakirjat, kuten Varhaiskasvatuslaki ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Ne velvoittavat varhaiskasvatuksen ammattilaisia edistämään sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Opetushallituksen mukaan lapsella on oikeus rakentaa käsityksiä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Ammattikasvattajien tehtävänä on luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri, jossa tämä toteutuu (OPH. 2022, s. 23)

Sukupuolisensitiivisen pedagogiikan ydin on tasa-arvon tekemisessä näkyväksi. Varhaiskasvatusympäristön tehtävä on tarjota lapsille ympäristö, jossa heidän valintojaan ja kiinnostuksiaan ei rajoiteta sukupuolen perusteella. Kuten Eskelinen ja Itäkare (2020, s. 199) painottavat, tietoiseen tasa-arvokasvatukseen tulee keskittyä jo varhaiskasvatuksessa.

Sukupuolisensitiivinen lähestymistapa perustuu jokaisen lapsen ihmisarvon kunnioittamiseen ja siihen, että tunnistetaan ennakko-oletukset siitä, miten lasten tulisi käyttäytyä tai millaisia heidän oletetaan olevan. Tutkijoina olemme kiinnostuneita tarkastelemaan, kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset ymmärtävät sukupuoleen liittyvien odotusten ja rakenteiden vaikutukset lapsen sukupuolikokemukseen ja identiteetin rakentumiseen. Eskelinen ja Itäkare (2020, s. 202) nostavatkin sukupuolisensitiivisyyden toteutumisessa merkittäväksi tekijäksi henkilöstön riittämättömän koulutuksen.

Arkiset kielelliset valinnat, kuten lasten kutsuminen “tytöiksi” ja “pojiksi” heidän nimensä sijaan, voivat huomaamatta vahvistaa sukupuolittuneita oletuksia ja vaikuttaa lasten käsitykseen itsestään (Siippainen, 2017, s. 213). Varhaiskasvatuksen ammattikasvattajien tuleekin tunnista omat toimintamallinsa ja niiden vaikutukset lapsen identiteetin muodostumiseen. Stereotypioita on tunnistettava, haastettava ja ehkäistävä, jotta ne eivät juurru osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Ammatillisesti pätevä kasvatushenkilöstö onkin varhaiskasvatuksen tärkein pääoma.

2 Teoreettinen tausta

Teoriaosiossa tarkastelemme sukupuolta sekä teoreettisesta että käytännön pedagogisesta näkökulmasta varhaiskasvatuksessa. Alasuutarin (2010; 2016) tutkimukset käsittelevät ja avaavat sukupuoleen liittyviä kysymyksiä varhaiskasvatuksen kontekstissa ja arjessa, kun

taas Eskelisen ja Itäkareen (2020) tieteellinen tutkimusraportti perustuu dokumenttianalyysiin ja tarkastelee tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä diskursseja paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Husson ja Heiskalan (2016) teos laajentaa tarkastelua ja kokoaa yhteen useita vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita sukupuoleen liittyvistä teoreettisista ja yhteiskunnallisista näkökulmista.

Tarkastellut tutkimukset muodostavat yhtenäisen kuvan varhaiskasvatuksessa siitä, että sukupuolisensitiivinen pedagogiikka rakentuu yksittäisten kasvattajien toiminnan, toimintakulttuurin, yhteiskunnallisten rakenteiden ja pedagogisten käytäntöjen välisessä vuorovaikutuksessa. Koivulan, Siippaisen ja Eerola-Pennasen (2017) toimittaman teoksen artikkelit tarkastelivat lapsen kehitystä varhaiskasvatuksen näkökulmasta ja tuottivat yhdessä kokonaiskuvaa niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat lapsen kasvuun, oppimiseen ja hyvinvointiin varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin taustoittajana Opetushallituksen (2022) julkaisemaa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirjaa, joka toimii virallisena normi- ja ohjausasiakirjana varhaiskasvatuksessa.

Kirjallisuuskatsauksen lähtökohtana on tiedon kerääminen mahdollisimman läpinäkyvästi ja toistettavasti. Menetelmä soveltuu hyvin tähän tutkielmaan, sillä tarkoituksena on jäsentää aiempaa tutkimusta ja muodostaa kokonaiskuva varhaiskasvatuksen pedagogiikasta sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvokäytäntöjen näkökulmasta. Tavoitteena on luoda synteesi siitä, mitä aiheesta tällä hetkellä tiedetään.

Tasa-arvon edistäminen on yksi varhaiskasvatuksen keskeisistä tavoitteista. Suomalainen varhaiskasvatus on yhteiskunnallisesti merkittävä toimintaympäristö, jossa lasten käsitykset itsestään, muista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta alkavat rakentua. Tästä syystä myös sukupuolisensitiivisyydellä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Tutkimuskirjallisuudessa korostetaan kuitenkin, ettei sukupuolisensitiivisyyden toteutuminen ei ole automaattisesti tapahtuvaa, vaan sen
toteutuminen edellyttää kasvattajilta tietoista ja tavoitteellista toimintaa (Alasuutari, 2010, s. 175; Siippainen, 2017, s. 213, 216).

Varhaiskasvatusta ohjaavat keskeiset lait ja asiakirjat, kuten Varhaiskasvatuslaki (540/2018), Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022), ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). Ne velvoittavat varhaiskasvatuksen ammattilaisia edistämään sukupuolten

tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Myös Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus (1989) korostaa jokaisen lapsen oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun ilman sukupuoleen perustuvaa syrjintää. Näiden lähtökohtien vuoksi sukupuolisensitiivisyyttä voidaan pitää keskeisenä osana laadukasta varhaiskasvatusta.

2.1 Sukupuolisensitiivisyys ja identiteetin rakentuminen

Sukupuolisensitiivisyys nähdään ennen kaikkea tutkimuksissa pedagogisena toimintatapana, jonka tavoitteena on tunnistaa ja purkaa sukupuoleen liittyviä ennakko-oletuksia sekä mahdollistaa jokaiselle lapselle yhdenvertaiset osallistumisen ja toiminnan mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa (Alasuutari, 2010; Eskelinen & Itäkare, 2020; Siippainen, 2017, s.210–211). Lapsi on kohdattava varhaiskasvatuksessa ensisijaisesti yksilönä eikä oletetun sukupuolensa edustajana. Tämä edellyttää kasvattajilta kykyä tunnistaa omia asenteitaan ja ennakko-oletuksiaan sekä näiden pohjalta välttää sellaisia sukupuolistavia toimintatapoja, jotka ohjaavat lasten käyttäytymistä, toimintaa ja osallistumista varhaiskasvatuksen arjessa. (Alasuutari, 2010; Eskelinen & Itäkare, 2020; Siippainen, 2017)

Varhaiskasvatuksen tärkeänä tehtävänä on lapsen henkilökohtaisen identiteetin vahvistaminen. Identiteetti nähdään ihmisen yksilöllisenä käsityksenä itsestään ja yksinkertaisimmillaan sukupuolet jaetaan tyttöihin ja poikiin (Siippainen, 2017, s. 209). Eskelinen ja Itäkare (2020, s. 218) täsmentävät, että sukupuolisensitiivisyyteen vaikuttavat myös pedagogiset ratkaisut ja fyysinen ympäristö. Oppimisympäristöjen suunnittelu, puhetavat sekä lasten toimijuus ja vertaissuhteet vaikuttavat identiteetin rakentumiseen ja siihen, miten lapsi peilaa itseään muihin.

Opettajan ja kasvatusyhteisöjen sensitiivisyydellä sekä vuorovaikutustavoilla on merkitystä lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Sosiaalisesti ja emotionaalisesti taitavat opettajat rakentavat päiväkodin vuorovaikutusympäristöstä lasta tukevan ja rohkaisevan, kannustamalla lapsia yhteisölliseksi sekä toimimalla kunnioittavan ja hyväksyttävän käyttäytymisen roolimalleina (Eerola-Pennanen & Turja, 2017, s. 202–203; Eskelinen & Itäkare, 2020, s.199; Koivula & Laakso, 2017, s.122).

Sukupuolisensitiivisyys siis tutkitusti tukee lapsen identiteetin rakentumista, mutta sen toteutuminen riippuu siitä, millaisia sukupuoleen liittyviä käytäntöjä, vuorovaikutustapoja ja toimintakulttuureja varhaiskasvatuksen arjessa rakentuu. Alasuutarin (2016, s.

127) mukaan sukupuolta voidaan tarkastella yhteiskunnallisissa diskursseissa rakentuvana ilmiönä. Sukupuolisensitiivisen pedagogiikan näkökulmasta tämä korostaa tarvetta tunnistaa ja purkaa normatiivisia rooliodotuksia, jotta lapsilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet toimia, oppia ja ilmaista itseään.

2.2 Sukupuolinen toimintakulttuuri varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus instituutiona ei ainoastaan heijasta yhteiskunnallisia käytäntöjä, se myös muokkaa ja mahdollistaa aktiivisesti lasten kehityksellisiä polkuja ja sosialisaatiota. Tästä näkökulmasta onkin oleellista, että varhaiskasvatuksessa kiinnitetään tarkemmin huomiota siihen, kuinka pedagogisessa toiminnassa muodostetaan sukupuoleen liittyviä rajauksia ja miten niitä voidaan purkaa (Alasuutari, 2010, s. 175). Toimintakulttuurin piirteet tai toimintamallit voivat kuitenkin olla epäjohdonmukaisia, jolloin ne ennemminkin estävät kuin edistävät sukupuolisensitiivisyyttä ja tasa-arvoa (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 222).

Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka integroituu varhaiskasvatussuunnitelmiin ja sen tulee ohjata lasten oppimisympäristöjen suunnittelua ja toteutusta (Alasuutari, 2010, s. 172, 174-175; Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 220). Samalla tutkimukset osoittavat, että varhaiskasvatuksen arjessa esiintyy edelleen sukupuolen kannalta epätasa-arvoisia käytänteitä lasten kohtaamistilanteissa yksilönä sekä oletetun sukupuolensa edustajana päiväkodinympäristössä (Eskelinen & Itäkara,2020, s. 203–204, 221). Nämä käytänteet voivat liittyä lapsen yksilöllisiin valintoihin, kuten pukeutumiseen, ulkonäköön tai leikkirooleihin, josta voi syntyä lasten keskuudessa kiusaamistilanteita. Tutussa ja emotionaalisesti turvallisessa varhaiskasvatusympäristössä lapsella on mahdollisuus kokeilla leikin välityksellä kehon sukupuolisuuden rajoja. Sukupuolinormeja haastava rooli voi toisinaan aiheuttaa varhaiskasvatuksen ammattilaisissa hämmennystä. Esimerkkinä tällä tarkoitetaan, että poika voi haluta musiikkituokiolla mukaan leikkiin, jossa rooliasu mielletään tyypillisesti tytön asuksi (Ylitapio-Mäntylä, 2009, s. 114). Siippaisen (2017, s. 214) mukaan suomalainen tutkimus osoittaa, että varhaiskasvatuksen toiminta perustuu pitkälti oletuksiin, jotka luonnollistavat lapsen sukupuolen merkityksen. Biologinen erilaisuus koetaan itsestään selvyytenä, vaikka yhteiskunnallisten tekijöiden ymmärretäänkin vaikuttavan sukupuolen merkityksen tulkintaan.

Tutkimuskirjallisuuden perusteella sukupuolisidonnaiset käytännöt voivat jäädä huomaamatta juuri siksi, että ne ovat osa arjen vakiintuneita toimintatapoja. Tämän tapaiset tilanteet ja järjestelyt osoittavat kuinka syvälle juurtuneita lapsikäsitykset voivat olla niin lasten, kuin aikuisten keskuudessa. Tämä voi johtaa siihen, että oppimisympäristöt ohjaavat huomaamatta lapsia sukupuolistereotypioiden mukaisiin valintoihin, jolloin heikennetään lasten tasa-arvoa (Alasuutari, 2016, s. 126; Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 204).

Tutkimuskirjallisuuden mukaan sukupuolittunut toimintakulttuuri rakentuu päiväkodin arjen käytännöissä, vuorovaikutuksessa ja oppimisympäristöissä. Yksi keskeisimmistä toimintakulttuurin ilmenemismuodoista on lasten leikki, jossa sukupuoleen liittyvät odotukset voivat sekä vahvistua että purkautua.
Varhaiskasvatuksen opetussuunnitelman (OPH, 2022) mukaan toimintakulttuurin kehittyminen yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevissa asenteissa edellyttää jatkuvaa keskustelua työyhteisössä. Eerola-Pennanen ja Turja (2017, s. 204–205) toteavat, että oman haasteensa asettaa toteutettavan toiminnan pedagogisen laadun epätasaisuus, jossa voi olla suurtakin vaihtelevuutta henkilökunnan osaamisesta, asenteesta ja resursseista johtuen.

2.3 Leikin merkitys

Leikki nähdään keskeisenä oppimisen, vuorovaikutuksen ja identiteetin rakentumisen kontekstina varhaiskasvatuksessa. Koivula ja Laakso (2017, s. 123, 127) tarkastelevat tätä Vygotskin teorian kautta, jonka mukaan leikki toimii tärkeänä oppimisen kontekstina varhaiskasvatuksessa. Leikki edistää sosiaalisten taitojen kehittymistä sekä rakentaa lapsen minuutta. Esimerkiksi roolileikit mahdollistavat lapselle erilaisia valintoja ja kokeiluja sekä omien toiveiden toteuttamista.

Ylitapio-Mäntylän (2009, s. 109) mukaan lasten kiinnostus ja osallistuminen erityyppisiin leikkeihin määrittyy lapsen iän ja sukupuolen mukaan. Nuoremmille lapsille sallitaan sukupuolirajojen ylittämistä vapaammin kuin vanhemmille lapsille. Ikä osoittautuu sekä aikuisten että lasten luokitteluperusteeksi. Leikkiympäristöjen merkitys on suuri sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumisessa.

Leikki on keskeinen ympäristö, jossa sukupuoleen liittyviä käsityksiä voidaan sekä rakentaa että haastaa sukupuolisensitiivisen pedagogiikan keinoin. Vaikka varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjoa lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet leikkiin ja toimintaan, tutkimuksissa on kuitenkin havaittu sukupuolittuneita käytäntöjä esimerkiksi leikkitiloissa, vertaissuhteissa ja toiminnan järjestämisessä (Alasuutari, 2010, s. 166–167; Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 199). Kaikki nämä käytännöt varhaiskasvatuksessa voivat ylläpitää ja vahvistaa lasten käsityksiä sukupuolirooleista, mikä korostaa aikuisen tietoisen ja reflektiivisen työotteen merkitykseen arjessamme.

Tutkimuksista korostuu kasvattajien rooli sukupuolisensitiivisen leikin mahdollistajana. Varhaiskasvattajan leikkiin osallistuminen tai vetäytyminen leikistä voi avartaa sekä lapsen sekä aikuisen näkemyksiä ja käsityksiä sukupuolittuneista käytännöistä. Tämän lisäksi lasten leikkiä tulee myös havainnoida ja tukea sukupuolisensitiivisemmin niin, että leikkialoitteisiin pystytään vastaamaan nimenomaan lapsen tarpeiden ja kiinnostuksen mukaan (Koivula & Laakso, 2017, s. 127–128; Siippainen, 2017, s. 211).

2.4 Varhaiskasvattaja ja sukupuolisensitiivinen pedagogiikka

Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka perustuu kasvattajan tietoisuuteen sukupuoleen liittyvistä normeista ja niiden vaikutuksesta lasten arkeen. Sen tavoitteena on tunnistaa ja purkaa sukupuoleen liittyviä ennakko-oletuksia sekä mahdollistaa jokaiselle lapselle yhdenvertaiset osallistumisen ja toiminnan mahdollisuudet (Eskelinen & Itäkare, 2020; Koivula & Laakso, 2017). Vuorovaikutus, neuvottelut ja arjen pedagogiset ratkaisut muodostavat perustan lapsen sukupuoleen liittyvien käsitysten rakentumiselle.

Lapset mieltävät sukupuolisensitiivisyyden luontevammin kuin aikuiset, joilla voi olla rajoittavia kulttuurisesti opittuja käsityksiä sukupuolen normatiivisuudesta (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 205; Siippainen, 2017, s. 211). Alasuutarin (2016, s.128) mukaan tällainen näkemys voi johtaa siihen, että lapsikeskeisen näkökulma jää huomioimatta.
Tutkimuksen perusteella varhaiskasvatusikäiset lapset havainnoivat ympäristössään esiintyviä eriarvoisuuden, syrjinnän ja sosiaalisen jakautumisen ilmiöitä, mikä korostaa inkluusion merkitystä sillä se on olennainen osa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa (Eerola-Pennanen & Turja, 2017, s. 196–197, 203).

Jokaisella varhaiskasvattajalla on omia kasvatuksellisia ajattelumalleja, jotka vaikuttavat pedagogisiin ratkaisuihin. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten olisi tärkeää ymmärtää sukupuolittuneet toimintatapansa, näin stereotyyppiset toimintatavat varhaiskasvatuksessa voivat rajoittaa lasten valinnanvapautta ja vähentää tällä tavoin sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumista. Stereotyyppiset käytännöt varhaiskasvatuksessa voivat rajoittaa lasten valinnanvapautta ja ylläpitää sukupuoleen perustuvia odotuksia, minkä vuoksi sukupuolittuneiden rakenteiden näkyväksi tekeminen on keskeinen osa tasa-arvoa edistävää pedagogiikkaa (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 221; Siippainen, 2017, s. 220; Ylitapio-Mäntylä, 2009, s. 94–95).

Samalla tutkimukset osoittavat, että sukupuolittuneet toimintamallit varhaiskasvatuksessa ovat usein syvälle juurtuneita osaksi varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria, mikä vaikeuttaa niiden tunnistamista ja purkamista arjessamme (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 199, 204; Ylitapio-Mäntylä, 2009, s. 73, 121–122). Tämän vuoksi varhaiskasvatuksen ammattilaisten on todella tärkeä tarkastella itseään kriittisesti. Heidän tärkeää miettiä miten heidän omat arvonsa, asenteensa ja kasvatuskokemuksensa kietoutuvat yhteen opetussuunnitelmien sekä muiden toimintaa ohjaavien asiakirjojen kanssa (Ylitapio-Mäntylä, 2009, s. 73).

2.5 Henkilöstön merkitys

Tutkimukset painottavat henkilöstön merkitystä sukupuolisensitiivisessä pedagogiikassa varhaiskasvatuksessa, joten sen toteutuminen edellyttää henkilöstöltä jatkuvaa oman toiminnan reflektointia sekä kykyä tunnistaa arjen käytäntöihin liittyviä sukupuolistavia rakenteita. Sukupuolisensitiivisyys ei näyttäydy yksittäisinä menetelminä, vaan osana koko varhaiskasvatuksen pedagogista toimintakulttuuria (Alasuutari, 2010; Eskelinen & Itäkare, 2020).

Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus on keskeisessä asemassa, sillä varhaiskasvatuksen ammattilaiset toimivat lapsille esikuvina siinä, kuinka muita ihmisiä tulee huomioida ja kuunnella (Eerola-Pennanen & Turja, 2017; Eskelinen & Itäkare 2020). Koulutetuilla varhaiskasvatuksen opettajilla on vankkaa asiantuntemusta ja laaja-alaista osaamista suunnitella ja rakentaa lapsille toimintaympäristöjä ilman sukupuolirajoituksia. Su-

kupuolisensitiivinen pedagogiikan toteutuminen varhaiskasvatuksessa rakentuu henkilöstön osaamiseen, pedagogisen johtamiseen ja yhteisen toimintakulttuurin varaan. Varhaiskasvatuksen opettajien asiantuntemus mahdollistaa sukupuolirajoituksista vapaita oppimisympäristöjä, mutta niiden toteutuminen edellyttää myös työyhteisön yhteisiä linjauksia, henkilöstökoulutusta ja johdon tukea (Alasuutari, 2016, s. 125; Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 217, 222)

Lapsiin kohdistuvat sukupuolittuneet odotukset voivat johtaa siihen, että lapset alkavat samaistua heille tarjottuihin rooleihin ja toimintamalleihin. Varhaiskasvattajan tehtävänä on välittää lapselle tunne, että hän on oma arvokas itsensä juuri sellaisena kuin hän on (Alasuutari, 2016, s. 123, Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 204–205).
Varhaiskasvatuksen ammattilasten sukupuolittunut tapa tarkastella lasten toimintaa näkyy ennen kaikkea varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulkintoina (Alasuutari, 2010, s. 166–167; Eskelinen & Itäkare, 2020, s.203). Tulkinnat perustuvat usein ajattelutapaa, että tyttöjen ja poikien toiminnat ja kiinnostuksen kohteet eroaisivat toisistaan luonnostaan (Alasuutari, 2016, s. 126, 132; Siippainen, 2017, s. 212–213).

Ylitapio-Mäntylän (2009, s. 121–122) mukaan perinteisenä ajatusmalleja tyttöjen ja poikien tietynlaisesta toimintatavasta tulee ravistella varhaiskasvatuksen kentällä.
Alasuutari (2016, s. 139–140) tukee tätä ajatusta havainnoimalla, että varhaiskasvatuksen arjessa tyttöjä ja poikia kohdataan eri tavoin. Oletetaan, että pojat orientoituvat poikien ryhmään ja vastaavasti tytöt tyttöjen ryhmään. Pojille saatetaan myös huomaamatta hyväksyä riehakkaampi leikkitoiminta kuin tytöille, usein sillä oletuksella, että pojilla on enemmän fyysisen energian purkamisen tarvetta kuin tytöillä.

Myös huoltajien kanssa käydyissä varhaiskasvatuskeskusteluissa lasten käytöstä tulkitaan usein sukupuolen näkökulmasta, esimerkiksi lapsen kiinnostumattomuus johonkin asiaan selitettiin lapsen sukupuolella (Alasuutari, 2010, s. 172; Alasuutari, 2016, s. 129; Siippainen, 2017, s.212–213). Tyttö ja poika sukupuolet korostuvat myös silloin, kun keskustellaan lapsen haasteellisesta käyttäytymisestä (Alasuutari, 2016, s. 131).
Tämäntapaiset tulkinnat rakentavat mallia, jossa sukupuolittuneet odotukset eivät ainoastaan kuvaa lasten toimintaa vaan ne myös vahvistavat sitä.

Opettajan sensitiivisyydellä ja vuorovaikutustavoilla on laajalti painoarvoa lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle (Alasuutari, 2010, s. 175; Koivula & Laakso, 2017, s. 122). Sukupuolittavat puhetavat kuten ”pikkuneiti” ja ”pikkumies” vahvistavat implisiittisesti sukupuolittuneita sosiaalisia rooleja. Tämän tapaiset sukupuolittavat nimitykset lokeroivat lapset, mikä ei kuitenkaan välttämättä koske heitä kaikkia (Siippainen, 2017, s. 213). Turja ja Vuorisalo (2017, s. 39) kuvaavat varhaiskasvattajia hieman kärjistetysti ”portinvartijoiksi”, joilla on mahdollisuus avata tai sulkea mahdollisuuksia lasten toiminnalle. Keskeinen haaste onkin millaisena aikuiset näkevät lapset ja heidän mahdollisuutensa kasvamisen kontekstissa.

Tutkimuskirjallisuuden perusteella henkilöstön rooli sukupuolisensitiivisen toimintakulttuurin rakentamisessa on keskeinen, sillä kasvattajien pedagogiset valinnat, vuorovaikutus ja omien toimintatapojen jatkuva reflektointi vaikuttavat siihen, millaisia mahdollisuuksia lapsille tarjoutuu kasvaa ilman sukupuoleen liittyviä rajoittavia odotuksia.

2.6 Ammatillinen osaaminen

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset toimivat lapsille yhteiskunnan arvojen ja toimintatapojen välittäjinä myös tiedostamattomasti. Siksi omien ennakko-oletusten tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen on tärkeä osa ammatillista osaamista ja pedagogista reflektiota (Alasuutari, 2016, s. 125; Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 200). Myös Opetushallitus (2022, s. 22) painottaa valtakunnallisessa vasussa yhteisöllistä sekä jatkuvaa rakentavaa dialogia, jossa varmistetaan, että yhteisiä toimintamalleja tehdään näkyväksi, ja joita myös havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti.

Tutkimukset nostavat huomionarvoiseksi sen, että varhaiskasvatuksen opettajien yliopistolliseen koulutukseen ei sisälly välttämättä yhtäkään opintojaksoa sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta.
Tämä tarkoittaisi sitä, että keskeinen tavoite tulisi olla niin opettajien, kuin muun kasvatushenkilöstön koulutuksessa ja suunnittelussa, sillä varhaiskasvatuksen kentällä tarvitaan tietoa ja työkaluja (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 205).

Paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa esiintyy edelleen toimintamalleja, jotka voivat sekä haastaa että vahvistaa perinteisiä sukupuolijakoja. Rakentamalla ympäristöä sukupuolisensitiiviseksi ilman sukupuolen hallitsevaa asemaa varhaiskasvatuksessa ollaan hedelmällisellä tiellä. Tämä vaati varhaiskasvatuksen henkilöstöltä panostuista kehittämään osaamistaan pois sukupuoliroolin hallitsemasta ajattelumallista kohti sukupuolisensitiivisyyden ajatellun mallia, jolloin ympäristö ei rajaa leikkimahdollisuuksia (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 218).

3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on suorittaa kirjallisuuskatsaus aiempaan tutkimustietoon sekä tarkastella onko aiheesta noussut uutta tutkittua tietoa. Tutkimuksemme tarkoituksena on tarkastella, sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumista varhaiskasvatuksen arjessa ja millaisia mahdollisuuksia tai esteitä se luo tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiselle.

Tutkimuskysymyksemme on:
1.Miten sukupuolisensitiivinen pedagogiikka toteutuu varhaiskasvatuksessa?
Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa lavealla tutkimuskysymyksellä mahdollistetaan se, että kirjallisuuskatsauksessa on yhdistettävissä erilaisia menetelmiä ja näkökulmia (Vilkka, 2023, s. 46). Analyysin myötä tarkensimme aihetta vielä kahdella kysymyksellä:

2. Miten tasa-arvo ymmärretään varhaiskasvatuksessa?
3. Miten sukupuolen ja identiteetin yhteys ilmenee varhaiskasvatuksen näkökulmasta?

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumista ja sen merkitystä tasa-arvon edistämisenä varhaiskasvatuksessa. Sukupuolisensitiivisyys nähdään pedagogisen toiminnan lähtökohtana. Valtakunnallisesti varhaiskasvatuksessa (OPH, 2022, s. 31) painotetaan toimintakulttuuria, jossa kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus niin, että kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

4 Tutkimuksen toteutus

Tämä tutkimus on toteutettu narratiivisena kirjallisuuskatsauksena, jolle käytetään synonyyminä myös kuvaileva kirjallisuuskatsaus (Vilkka, 2023, s. 21). Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on pyrkiä muodostamaan kokonaiskuva aiheesta, kokoamalla yhteen aiempien tutkimusten keskeiset havainnoit ja tarkistelemalla niiden välisi yhteyksiä. Kirjallisuuskatsauksella pyritään myös kuvaamaan mitä tutkimusten avulla on jo aiheesta tiedossa sekä tuottaa tutkimuksella synteesi olemassa olevasta tutkimuskirjallisuudesta (Vilkka, 2023, s. 13).

Kirjallisuuskatsauksen lähtökohtana on tiedon kerääminen mahdollisimman läpinäkyvästi ja toistettavasti. Menetelmä soveltuu hyvin tähän tutkielmaan, sillä tarkoituksena on jäsentää aiempaa tutkimusta ja muodostaa kokonaiskuva varhaiskasvatuksen pedagogiikasta sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvokäytäntöjen näkökulmasta. Tavoitteena on luoda synteesi siitä, mitä aiheesta tällä hetkellä tiedetään. Kirjallisuuskatsauksella pystyy kuvaamaan miten jokainen tehty tutkimus lisää ymmärrystä aiheesta ja liittyy muihin aihepiirin tutkimuksiin (Vilkka, s. 2023, s. 150).

Kirjallisuuskatsauksen varsinainen analyysiaineisto koostui seitsemästä tieteellisestä julkaisusta. Lisäksi tutkielman teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuksen taustoituksen tukena hyödynnettiin muuta tutkimuskirjallisuutta, virallisia ohjausasiakirjoja sekä lainsäädäntöä. Taustalähteet eivät kuuluneet laadullisella sisällönanalyysillä analysoituun aineistoon. Varsinaista analyysiaineistoa käytettiin tutkittavan ilmiön tarkasteluun, tulkintaan ja synteesin muodostamiseen.

4.1 Tutkimusaineiston hankinta

Ennen varsinaista aineistonkeruuta toteutettiin koehakuja sähköisissä tietokannoissa, joiden avulla varmistettiin hakutulosten kattavuus ja relevanssi. Tiedonhaussa hyödynnettiin muun muassa seuraavia avainsanoja: *sukupuolisensitiivisyys, varhaiskasvatus, tasa-arvo, yhdenvertaisuus, identiteetin rakentuminen ja oppimisympäristö.*

Näiden hakusanojen pohjalta etsittiin lisäksi aiheeseen liittyvää laajempaa termistöä, kuten sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa tasa-arvon mahdollistajana varhaiskasvatuksessa, sekä näiden käsitteiden englanninkielisiä vastineita. Lisäksi hyödynnettiin aiempia

tutkimuksia, joiden lähdeluettelot tukivat aineiston kartoittamista. Koehakujen perusteella rajattiin tutkimuksen aihe ja näkökulma.
Tutkimukseen valikoitunut aineisto koostui tieteellisistä julkaisuista, jotka ovat luotettavia ja vertaisarvioituja virallisista asiakirjoista lainsäädännöstä tai virallisesti hyväksyttyjä tiedonlähteitä, jotka löydettiin osana tiedonhakua.

Aineistoa kerättiin kolmesta eri tiedonhakukanavasta. Finna (https: www.finna.fi). Finna on suomalainen tiedonhakupalvelu, josta voi etsiä tietoa esimerkiksi kirjallisuudesta ja asiakirjoista. Finna on suunniteltu helpottamaan tiedon löytämistä ja käyttöä sekä tukemaan oppimista ja tutkimusta. Helsingin yliopiston Helka-kirjaston elektroninen haku (https://helka.helsinki.fi/discvery/search?vid=358UOH_INST:VU1&lang=fi). Helka on Helsingin yliopiston kirjaston palvelu, jonka kautta voi hakea eri tietokantoja lehtiä, kirjoja ja artikkeleita. Google Scholar -hakupalvelu (https://scholar.google.com). Google Scholar on oivallinen lähtökohta hauille, koska se paikallistaa aineistoja sekä avoimista julkaisuarkistoista, että maksullisista tietokannoista (Vilkka, 2023, s. 148). Tässä tutkimuksessa ei ole käytetty maksullisia tietokantoja. Lisäksi muutama lähde löytyi muiden aineistojen lähdeluettelosta. Varhaiskasvatuksen Tiedelehdestä (Journal of Early Childhood Education Research, JECER) hyödynnettiin yhtenä keskeisenä tieteellisenä lähteenä, sillä JECER sisältää vertaisarvioituja tieteellisiä artikkeleita. Nämä tietokannat valittiin, koska niiden avulla pystyttiin tekemään sekä yleisiä että alakohtaisia hakuja (Vilkka, 2023, s. 84). Finna.fi-, Helka- ja Google Scholar -hakujen kautta oli mahdollista löytää myös harmaata kirjallisuutta. Vilkan (2023, s. 33) mukaan harmaaksi kirjallisuudeksi määritellään kirjallisuus, joka on muuta kuin vertaisarvioitua kirjallisuutta tai tutkimusta.
Tutkielmaan valikoitiin aineistoja, joita hyödynnettiin tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostamiseen. Lopulliseen analyysiaineistoon valittiin seitsemän julkaisua. Lisäksi tutkielman teoreettisen viitekehyksen ja taustoituksen tukena hyödynnettiin kolmea taustalähdettä. Olimme rajanneet tutkimuksemme vuosiin 2009–2025, joten vuotta 2009 aiemmin julkaistut julkaisut rajattiin pois. Osa tutkimuksista olisi ollut potentiaalisia, mutta rajasimme ne pois yliopiston antamisen ohjeistusten mukaisesti. Osa julkaisuista poistettiin, koska julkaisun sisältö ei vastannut riittävästi tutkimukseemme.

Taulukko 1 Analyysiaineistoon valitut julkaisut

Tekijä ja vuosi	Julkaisun nimi	Julkaisu-tyyppi	Tutkimuksen tarkoitus
Alasuutari (2010)	Suunniteltu lapsuus: *Keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoidossa.*	Tieteellinen tutkimus	Kirja analysoi kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja huoltajien välinen yhteistyökumppanuus toteutuu erityisesti lapsen yksilöllinen huomioiminen varhaiskasvatuksessa.
Koivula ja Laakso (2017)	Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*	Tieteellinen teos	Kirjan eri artikkeleiden kautta tarkastellaan monimuotoista ja- ulotteista kokonaisuutta, jonka varhaiskasvatus muodostaa lapsen oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin tueksi.
Londen, M., Holm, G., Mansikka, J.-E., Saloranta, M.A.J. & Nordström, A. (2025)	Done with gender: Reinforcing and reproducing gender stereotypes and positions in early childhood education	Vertais-arvioitu tutkimus-artikkeli	Selvittää, miten varhaiskasvatuksen henkilöstö ymmärtää ja toteuttaa sukupuolisensitiivistä kasvatusta sekä miten sukupuolinormit näkyvät arjen käytännöissä.
Eskelinen ja Itäkare (2020)	Pidetään huolta, ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja": Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.	Tiedelehti	Selvittelee miten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.
Lastikka, A-L., Arvola., O. Kangas & J. Haanpää, M. (2025)	Avaimia yhteiseen ymmärrykseen: Kieli-, kulttuuri- ja katsomusinklusiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa	Tieteellinen teos	Tarkastelee kieli-, kulttuuri- ja katsomusinklusiivista pedagogiikkaa sekä yhdenvertaisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa.
Ylitapio - Mäntylä (2009)	Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä	Väitöskirja	Tutkii varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia sukupuolesta ja vallasta päiväkodin arjen pedagogisissa käytännöissä.
Vuorisalo (2013)	Lasten kentät ja pääomat: Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa	Väitöskirja	Tarkastelee lasten osallisuuden, toimijuuden sekä eriarvoisuuden rakentumista päiväkodin arjessa.

4.2 Aineiston analyysi

Aineisto valittiin siten, että se tukee tutkimuksen tavoitteita ja tarjoaa ajankohtaista, luotettavaa ja tutkimuspohjaista tietoa. Aineiston valintakriteereinä olivat lähteiden tieteellinen luotettavuus, ajankohtaisuus sekä oleellisuus varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuutta, sukupuolisensitiivisyyttä ja inkluusiota koskevan tutkimuskysymyksen kannalta.

Varsinainen analyysiaineisto koostui seitsemästä tutkimuskysymysten kannalta relevantista julkaisusta. Virallisia ohjausasiakirjoja ja lainsäädäntöä hyödynnettiin tutkimuksen taustoituksessa, mutta ne eivät kuuluneet laadullisella sisällönanalyysillä analysoituun aineistoon. Teoriaosiossa aineistoa käytettiin keskeisten käsitteiden ja tutkimustradition jäsentämiseen. Analyysiosiossa aineistoa hyödynnettiin tutkittavan ilmiön tarkasteluun ja tulkintaan. Analyysiaineistoa käytettiin tutkimuskysymyksiin vastaavien havaintojen tunnistamiseen, vertailuun ja temaattisen synteesin muodostamiseen.

Tutkimusaineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Analyysi toteutettiin parityönä. Perehdyimme aineistoihin ensin itsenäisesti. Teams-tapaamisissa keskustelimme ja vertailimme kirjaamiamme havaintoja. Noudatimme tarkkoja kriteereitä. Aineistosta tunnistettiin toistuvia teemoja, keskeisiä käsitteitä ja näkökulmia, jotka liittyivät sukupuolisensitiiviseen pedagogiikkaan ja tasa-arvon toteutumiseen varhaiskasvatuksessa. Luimme aineistoja useampaan kertaan läpi syvällisen ymmärryksen saavuttamiseksi. Teimme keskeisistä havainnoista kirjauksia, keskustelimme, vertailimme ja arvioimme aineistoja sekä kirjasimme värikoodatuille muistilapuille tärkeimmät sivunumerot ja sitaatit.

4.3 Havaintojen ryhmittely ja teemojen muodostaminen

Muistiinpanoihin poimittuja havaintoja vertailtiin keskenään ja niistä etsittiin samankaltaisuuksia sekä toistuvia näkökulmia. Niitä tarkasteltiin sekä yksittäisten aineistojen sisällä että aineistojen välillä. Samankaltaisia havaintoja yhdistettiin laajemmiksi temaattisiksi kokonaisuuksiksi. Tässä kohtaa havaittiin aineiston havaintojen tuottavan kaksi alakysymystä, jotka ohjasivat teemoittelua. Narratiivista otetta noudattaen, lähdimme työstämään tutkimuskysymysten tarkentumista ja annoimme aineiston luoda uusia näkökulmia.

Lopulliseen analyysiaineistoon valittiin seitsemän julkaisua. Julkaisut valittiin, koska ne tarkastelevat tutkimuskysymystä erilaisista näkökulmista ja tuovat sitä esiin tarkentuneiden alakysymysten hengessä. Aineiston tarkastelu voitiin toteuttaa syvällisesti ja tutkimuskysymysten näkökulmasta tarkoituksenmukaisesti, kun analysoitava aineisto rajattiin seitsemään julkaisuun.

Relevantiksi katsottiin tekemällä havaintoja mistä aineistoista poimittiin tutkimuskysymysten näkökulmasta merkityksellisiä havaintoja sukupuolisensitiivisestä pedagogiikasta, tasa-arvosta ja toimijuudesta. Havainnoista koostettiin muistiinpanot hyödyntämällä lukiessa tehdyistä merkinnöistä, kirjoitimme kirjoihin merkinnät tarralapuilla ja tulostettuihin julkaisuihin alleviivattuina. Muistiinpanoja muokattiin ja järjesteltiin tutkimusanalyysisynteesin edetessä. Analyysiaineistoon valitut julkaisut on esitetty taulukossa 1.

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa tarkastelemme kirjallisuuskatsauksemme keskeisiä tuloksia. Aineisto osoittaa, että sukupuolisensitiivinen pedagogiikka ilmenee varhaiskasvatuksen arjessa monitasoisena ilmiönä. Tuloksista erottui selkeästi, että sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumiseen vaikuttavat erityisesti varhaiskasvatuksen ammattilaisten toimintatavat, päiväkodin kulttuuri sekä oppimisympäristön rakenteet. Myös varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoisuus sukupuoleen liittyvistä normeista ja niiden vaikutuksesta lasten arkeen, sekä stereotyyppisillä toimintatavoilla ja ennakko-oletuksilla, on keskeinen merkitys sukupuolisensitiivisen tasa-arvopedagogiikan ymmärtämisessä ja toteutumisessa varhaiskasvatuksen arjessa.

Laadullisen sisällönanalyysin tulokset jäsentyvät viiteen pääteemaan: henkilöstön tietoisuus ja koulutuksen merkitys, arjen kielelliset ja pedagogiset valinnat, lasten toimijuuden ja identiteetin rakentuminen, oppimisympäristöjen sukupuolittuneet rakenteet sekä tasa-arvovelvoitteiden toteutuminen varhaiskasvatuksen arjessa.

5.1 Henkilöstön tietoisuus ja koulutuksen merkitys

Eskelisen ja Itäkaren (2020) tutkimuksessa varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoisuus sukupuolisensitiivisyydestä vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten tasa-arvoa edistäviä käytäntöjä toteutetaan arjessa. Osa henkilöstöstä tunnistaa sukupuolittuneet odotukset ja pyrkii tietoisesti purkamaan niitä, kun taas osa toimii pitkälti tiedostamattomien, opittujen käytäntöjen varassa. Sukupuolittuneet käytännöt näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa usein niin itsestään selvinä osina arkea, että niitä ei kyseenalaisteta aktiivisesti. Tällöin esimerkiksi oppimisympäristöt ja leikkitilanteet voivat ohjata lapsia sukupuolistereotypioiden mukaisiin rooleihin. Londen ym. (2025, s. 55) nostaa samansuuntaisesti esille koulutuksen puutteen merkityksen. Koulutuksen puute heikentää varhaiskasvatuksen ammattilaisten valmiuksia tunnistaa ja purkaa sukupuolittuneita rakenteita. Tämä voi johtaa epävarmuuteen ja aloitekyvyttömyyteen tilanteissa, joissa tasa-arvon edistäminen edellyttäisi aktiivista toimintaa. Tässä aineistossa sukupuolisensitiivinen pedagogiikka näyttäytyi usein satunnaisena ja yksittäisten työntekijöiden vastuulle jäävänä, sen sijaan että se olisi systemaattista varhaiskasvatusarjessa.

Varhaiskasvatuksen arjen tilanteet eivät ole neutraaleja, vaan ne rakentuvat aikuisten tiedoista, arvoista ja uskomuksista käsin. Tämän vuoksi tiedostamattomat käytännöt, kuten sukupuolittuneet oletukset, voivat ohjata kohtaamisia lasten kanssa ja ylläpitää eriarvoisuutta. Pelkkä sukupuolineutraali ajattelu ei täytä tasa-arvon toteutumista, vaan henkilöstön tulee aktiivisesti tunnistaa ja purkaa stereotyyppisiä rakenteita (Alasuutari, 2010; Londen ym., 2025).

Varhaiskasvatuksessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota sukupuolten hallitseviin tilanteisiin ja asemiin. Esimerkiksi ympäristön rakentamisessa on tärkeää huomioida, että se mahdollistaa ilman sukupuolimäärityksiä erilaisia leikkimahdollisuuksia.

Tämä korostaa henkilöstön tietoisuuden ja koulutuksen merkitystä. Sukupuolisensitiivinen ja lapsikeskeinen pedagogiikka edistää tasa-arvoa, mutta sen toteutuminen edellyttää opettajilta ammattitaitoa. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi oppimisympäristön suunnittelussa sukupuolisensitiiviseksi, mukaan lukien kirjat, lelut, leikkialueet ja oppimateriaalit.

Käytännössä tavoitteiden, kuten sukupuolisensitiivisyyden, toteutuminen ei kuitenkaan ole itsestään selvää, vaan se edellyttää riittävää koulutusta ja pedagogista ohjausta (Eskelinen & Itäkare 2020, s. 221).

Kokonaisuutena voidaan todeta, että sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumisessa ratkaisevassa asemassa ovat varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoisuus ja ymmärrys sekä koulutus. Ilman tietoista oman toiminnan reflektiota sekä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta tietoisesti rakentavaa ammattiosaamista varhaiskasvatuksen arjen käytännöt voivat helposti ylläpitää jo olemassa olevia sukupuolittuneita rakenteita.

5.2 Arjen kielelliset ja pedagogiset valinnat

Ylitapio-Mäntylän (2009) tuloksissa ilmeni, että varhaiskasvatuksen arjen vuorovaikutuksessa tapahtuvat puhetavat ja pedagogiset valinnat vaikuttivat suoraan lasten käsityksiin sukupuolesta. Arkisissa tilanteissa lasten puhuttelu esimerkiksi ”tyttöinä” ja ”poikina” nimien sijaan vahvisti sukupuolittuneita oletuksia ja jaotteluja. Tutkimuksen perusteella tällainen arjen vuorovaikutus ja puhetapa sekä tuottaa että toistaa sukupuolittuneita käytäntöjä, joissa lapsiin kohdistuu tietynlaiset odotukset sukupuolensa perusteella. Odotukset liittyvät kiinnostuksen kohteisiin ja toimintaa, kuten sukupuolen mukaisiin leikkeihin suuntautumista (Alasuutari, 2010, s. 159, 166–167, 172–173). Tällöin lapsiin saatetaan kohdistaa sukupuoleen perustuvia odotuksia varhaiskasvatuskeskusteluissa. On havaittu toistuvia taipumuksia perustella lasten käyttäytymistä sukupuolen pohjalta, esimerkiksi leikkien, toiminnan ja käyttäytymisen suhteen, mikä ylläpitää käsityksiä tyttöjen ja poikien oletetuista eroista. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten ei tule perustaa päätelmiään yksioikoisten johtopäätösten ja oletusten varaan, vaan ammattilaisten tulee aina pohtia omia kasvatustoimintaa koskevia johtopäätöksiä kehittymisen näkökulmasta.

Toisaalta tutkimuksen aineistossa nousi esille, että varhaiskasvatuksen opettajilla on kyllä osaamista suunnitella leikkejä, rooleja ja toimintaa ilman sukupuolirajoitteita. Tällaiset pedagogiset valinnat luovat lapsille mahdollisuuksia kokeilla monipuolisempia toimintatapoja ja ilmaista itseään vapaammin. Leikki on keskeisesti yhteydessä kieleen, kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen, ja se tarjoaa lapsille merkittäviä mahdollisuuksia itsensä ilmaisemiseen. Näin ollen sukupuolineutraalimpi kielellinen ja pedagoginen lähestymistapa mahdollistaa leikin kautta lasten toimijuuden ja identiteetin rakentumisen ilman sukupuolistereotypioita ohjaavia rajoitteita (Lastikka ym., 2025, s.174; Ylitapio-Mäntylä, 2009).

Päiväkodin arjen käytännöt voivat myös rakentaa lasten välisiä hierarkioita, jolloin kielellisillä ja pedagogisilla valinnoilla on merkitystä paitsi sukupuolikäsitysten, myös laajemman osallisuuden kannalta (Vuorisalo, 2013, s. 176; Ylitapio-Mäntylä, 2009).
Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee kiinnittää huomiota omaan puhetapoihinsa ja toimintatapoihinsa, jotta ne edistäisivät yhdenvertaisuutta, eivätkä vahvista stereotypioita. Lapsen kehitys varhaiskasvatuksessa rakentuu sosiaalisissa vuorovaikutuksessa, jolloin aikuisen käyttämät puhetavat vaikuttavat merkittävästi siihen, millaisia käsityksiä lapset muodostavat itsestään ja toisista. Näin ollen kielelliset ja pedagogiset valinnat ovat keskeisessä roolissa sekä sukupuolikäsitysten että lasten keskinäisen osallisuuden ja identiteetin rakentumisessa (Koivula & Laakso, 2017).

5.3 Lasten toimijuuden ja identiteetin rakentuminen

Koivulan ja Laakson (2017, s. 127) mukaan leikki toimii keskeisenä oppimiskeinona varhaiskasvatuksessa, jota he tarkastelevat Vygotskyn teorian kautta.
Erityisesti roolileikin kautta lapselle avautuu mahdollisuus aktiiviseen kokeilemiseen, valintojen tekemiseen sekä omien toiveiden toteuttamiseen turvallisessa ympäristössä. Tämä tukee lapsen toimijuutta ja tarjoaa tilaa identiteetin rakentumiselle ilman ulkopuolisia rajoituksia.

Vaikka varhaiskasvatuksessa on vahva tahtotila tasa-arvon edistämiseen, aineisto osoitti, että tiedostamattomat käytännöt ja piilokäsitykset voivat edelleen vahvistaa sukupuolistereotypioita ja siten heikentää tasa-arvon toteutumista arjessa. Eskelisen ja Itäkaren (2020, s. 217) mukaan ammatillisen osaamisen avulla henkilöstöllä on mahdollisuus tarjota lapsille leikkiympäristöjä, jotka eivät aseta rajoittavia sukupuolittuneita odotuksia lasten toimintaan ja leikkiin. Tämä näkökulma liittyy myös Alasuutarin (2010 s.173) havaintoihin siitä, että varhaiskasvatuksessa tuotetaan sukupuolittuneita odotuksia, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi lapsen käsitys itsestään ja omista mahdollisuuksistaan rakentuu. Näin ollen arjen leikkikäytännöt voivat joko tukea tai rajoittaa lapsen identiteetin muodostumista.

Lasten toimijuus ja osallistumismahdollisuudet ryhmässä rakentuvat päiväkodin arjessa, jolloin pedagogisilla valinnoilla on merkittävä rooli siinä, millaisia toiminnan mahdollisuuksia eri lapsille avautuu. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että lasten toimijuus ja identiteetin rakentuminen ovat vahvasti sidoksissa varhaiskasvatuksen arjen pedagogisiin valintoihin, erityisesti leikkiin, vuorovaikutukseen ja henkilöstön tietoisiin toimintatapoihin.

5.4 Oppimisympäristöjen sukupuolittuneet rakenteet

Oppimisympäristöjen fyysinen ja pedagoginen suunnittelu heijastui siihen, millaisia rooleja ja toimintamalleja lapset omaksuivat. Päiväkodin arjen rutiinit osoittavat millaiset rakenteet ohjaavat toimintaa. Varhaiskasvatuksen arki muuttuu ja elää toimintavuoden aikana, mutta tietyt perusrakenteet ovat valmiina. Oleellista on tarkastella sitä, miten lapsilla on mahdollisuus osallistua näiden perusrakenteiden puitteissa (Vuorisalo, 2013, s. 96). Aineisto osoitti, että ympäristöissä, joissa materiaalit, tilat ja pelisäännöt oli suunniteltu sukupuolineutraalisti, lapset liikkuivat vapaammin ja kokeilivat monipuolisempia rooleja. Sen sijaan ympäristöissä, joissa esineitä, toimintoja tai ryhmäjakoja ohjasivat perinteiset sukupuolioletukset, lasten toiminta ja leikkivalinnat näyttivät rajoittuvan kapeammin (Eskelinen & Itäkare, 2020, s.203).

Alasuutarin (2010, s. 156) mukaan varhaiskasvatuksen arjen käytännöt ja ympäristöt eivät ole neutraaleja, vaan ne ohjaavat lasten toimintaa ja rakentavat käsityksiä siitä, mikä on lapsille sopivaa. Päiväkodin fyysiset ja sosiaaliset ympäristöt vaikuttavat siihen, millaisia osallistumisen mahdollisuuksia lapsille tarjotaan, mikä voi joko vahvistaa tai kaventaa lasten toimijuutta. Arjen erilaiset toimintatavat ja ympäristöratkaisut voivat huomaamatta ylläpitää sukupuolistereotypioita esimerkiksi siinä, miten leluja, värejä ja rooleja liitetään tiettyihin sukupuoliin (Londen ym., 2025, s. 47).

Samalla henkilöstöllä on merkittävä rooli näiden käytäntöjen määrittäjänä ja toteuttajana. Sukupuolisensitiivisyys toteutuu oppimisympäristöissä vaihtelevasti. Koska käytännön ratkaisut voivat joko purkaa tai vahvistaa sukupuolittuneita toimintamalleja, edellyttää se varhaiskasvatuksen ammattilaisilta toiminnan läpivalaisua (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 203). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä tulee kehittää siten, että ne tukevat yhdenvertaisuutta laaja-alaisesti eivätkä ohjaa lapsia sukupuolen perusteella.

5.5 Tasa-arvovelvoitteiden toteutuminen varhaiskasvatuksen arjessa

Tutkimustulokset osoittivat, että lainsäädännön ja varhaiskasvatuksen ohjausasiakirjojen asettamat tasa-arvotavoitteet toteutuivat aineiston perusteella epätasaisesti. Tasa-arvon edistäminen on varhaiskasvatuksessa velvoittavaa toimintaa, jota ohjaavat yhdenvertaisuuslaki sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Näiden mukaan tasa-arvoa tulee edistää suunnitelmallisesti kaikessa toiminnassa. Tämän toteutuminen edellyttää kuitenkin inklusiivista toimintakulttuuria, joka tukee lapsen osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa arjen kaikissa tilanteissa.

Eskelisen ja Itäkaren (2020, s. 199) tutkimus osoittaa, että varhaiskasvatussuunnitelmissa esiintyy sekä tasa-arvoa vahvistavia että perinteisiä sukupuolijakoja ylläpitäviä diskursseja, jotka heijastavat laajempia yhteiskunnallisia rakenteita. Tutkimuksen perusteella varhaiskasvatuksessa käytännön tasolla tasa-arvotyö edellyttää selkeitä rakenteita, kuten yhteisiä toimintaperiaatteita, dokumentointia ja henkilöstön koulutusta. Ilman näitä sukupuolisensitiivisyys jää usein yksittäisten työntekijöiden vastuulle, mikä johtaa epäjohdonmukaiseen toteutumiseen (Eskelinen & Itäkare 2020, s. 204–205). Ilman tietoista ja systemaattista lähestymistapaa sukupuoleen liittyvät käytännöt voivat jäädä huomaamatta varhaiskasvatuksessa. Tällöin tasa-arvotavoitteet eivät pääse toteutumaan (Londen ym., 2025, s. 54).

Yhteenveto

Tulosten yhteenvetona voidaan todeta, että sukupuolisensitiivinen pedagogiikka voi edistää merkittävästi lasten yhdenvertaisuutta, itseilmaisun vapautta ja laajempaa toimijuutta varhaiskasvatuksessa. Sukupuolisensitiivisten käytäntöjen avulla lapsille avautuu mahdollisuuksia osallistua monipuolisesti erilaisiin toimintoihin ilman sukupuoleen sidottuja odotuksia. Tämä tukee heidän identiteettinsä rakentumista ja osallisuuden kokemusta. Tulosten perusteella sukupuolisensitiivisyyden toteutuminen ei kuitenkaan ole automaatio, vaan se on vahvasti sidoksissa ammattitaitoon ja valmiuteen analysoida omia valintoja ja ratkaisuja käytännön tasolla. Lisäksi toimintakulttuurilla ja oppimisympäristöjen rakenteilla on keskeinen merkitys siinä, mahdollistavatko ne tasa-arvoa tukevan toiminnan vai ohjaavatko ne lapsia perinteisten sukupuoliroolien mukaisiin valintoihin.

Ammattikasvattajien toimintaa ohjaavat pohjimmiltaan selvästi yhteiskunnalliset oletukset sukupuolesta. Lasten oletetaan toimivan biologisen sukupuolensa mukaan. Sukupuolittuneet käytännöt ovat edelleen läsnä varhaiskasvatuksen arjessa esimerkiksi kielenkäytössä, leikkivalinnoissa ja oppimisympäristöjen järjestelyssä. Näiden käytäntöjen purkaminen edellyttää systemaattista ja tavoitteellista tasa-arvotyötä, joka ei rajoitu yksittäisten työntekijöiden toimintaan, vaan ulottuu koko henkilökuntaa.

Kokonaisuutena tulokset korostavat, että sukupuolisensitiivinen pedagogiikka edellyttää jatkuvaa reflektiota, yhteisiä toimintaperiaatteita sekä riittävää koulutusta. Näiden ehtojen täyttyessä voidaan varmistaa, että varhaiskasvatuksen arki tukee aidosti kaikkien lasten yhdenvertaisuutta ja moninaisia mahdollisuuksia kasvaa ja kehittyä ilman sukupuolittuneita rajoitteita. Tulokset ovat linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, jossa korostetaan henkilöstön tietoisuuden, pedagogisten valintojen ja rakenteellisten tekijöiden merkitystä sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen toteutumisessa (Alasuutari 2010; Eskelinen & Itäkare 2020).

6 Luotettavuus

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus rakentuu aineiston laadusta, analyysin läpinäkyvyydestä sekä tutkimusprosessin johdonmukaisuudesta. Tässä työssä luotettavuutta on pyritty vahvistamaan valitsemalla ajankohtaisia, tutkimusperustaisia ja alan kannalta keskeisiä lähteitä. Aineisto koostuu vertaisarvioiduista tutkimusartikkeleista, väitöskirjoista sekä tieteellisistä teoksista. Viralliset ohjausasiakirjat, kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja lainsäädäntö toimivat taustakirjallisuutena. Tämäntapainen kattava teoriapohja sekä aineisto tukee kirjallisuuskatsauksen laadukkuutta ja lisää tulosten uskottavuutta (Vilkka, 2023, s.92).

Lähteiden laatua arvioitiin niiden tieteellisyyden, ajankohtaisuuden ja relevanssin perusteella. Varhaiskasvatukseen liittyvät tutkimukset, kuten Alasuutarin (2010), Eskelisen ja Itäkaren (2020) tutkimukset, tarjoavat tutkimukseen teoreettisesti ja empiirisesti perusteltua tietoa sukupuolisensitiivisyydestä. Lisäksi viralliset asiakirjat, kuten Opetushallituksen (2022; 2025) varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä Yhdenvertaisuuslaki

(1325/2014), tuovat katsaukseen normatiivista näkökulmaa ja vahvistavat tulosten yhteiskunnallista merkitystä.

Kirjallisuuskatsauksen läpinäkyvyyttä on pyritty lisäämään kuvaamalla tutkimusprosessin keskeiset vaiheet, kuten aineiston valinnan, rajauksen ja analyysin periaatteet. Lähteet on valittu tutkimustehtävän mukaisesti, ja niiden käyttöä on perusteltu tekstissä. Lisäksi tuloksia on tarkasteltu useiden lähteiden näkökulmasta, jolloin yksittäisten tutkimusten vaikutus ei korostu liikaa.

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on muita katsaustyyppejä vapaampi tiedonhaussa sekä siinä, kuinka tarkkaan erilaiset aineiston valintakriteerit tulisi määritellä. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus edellyttää tutkijalta systemaattisuutta ja omien työkalujen kehittämistä havaintojen keräämiseen. Katsaus kirjoitetaan näiden havaintojen pohjalta, tavoitteena on tutkimuskohteiden hahmottaminen ja suhteuttaminen (Vilkka, 2023, s. 22–23).

Luotettavuutta lisää myös se, että tutkimuksessa olemme pyrkineet kriittiseen ja reflektoivaan otteeseen. Lähteitä ei ole aineistossa referoitu, vaan niiden välille on rakennettu vertailua ja synteesiä. Samalla olemme tunnistaneet, että kirjallisuuskatsaus sisältää aina tutkijan omia tulkintoja, jotka voivat vaikuttaa aineiston valintaan ja analyysiin. Tämän vuoksi tutkimusprosessin kuvaus ja perustelut ovat keskeisessä roolissa luotettavuuden arvioinnissa.

Tutkimuksen tavoitteena ei ollut tuottaa täysin uutta empiiristä tietoa, vaan koota ja jäsentää olemassa olevaa tutkimustietoa sukupuolisensitiivisestä pedagogiikasta varhaiskasvatuksessa. Tästä huolimatta meidän kirjallisuuskatsauksemme pyrkii tuottamaan uutta ymmärrystä yhdistämällä eri näkökulmia ja tarkastelemalla ilmiötä kokonaisvaltaisesti. Erityisesti henkilöstön toiminnan, oppimisympäristöjen ja arjen käytäntöjen välisestä yhteydestä nostimme esiin uusia tulkintoja ja syvensimme ilmiön ymmärtämistä.

Rehellinen ja läpinäkyvä raportointi on ollut meillä keskeinen osa tutkimusprosessia. Tutkimuksessa on pyritty esittämään tulokset totuudenmukaisesti ilman liioittelua tai tarkoituksenmukaista muokkausta. Lisäksi työn rajoitukset on tunnistettu: kirjallisuuskatsaukseen valitut lähteet tutkimukseen ja meidän kuin tutkijoitten omat tulkinnat voivat vaikuttaa siihen, millainen kokonaiskuva ilmiöstä muodostuu. Sen vuoksi tuloksia ei voida yleistää kaikkiin varhaiskasvatuksen konteksteihin, vaan niitä tulee tarkastella suhteessa käytettyyn aineistoon.

7 Pohdinta

Keskeisenä havaintona voidaan todeta, että sukupuolisensitiivisyys ei toteudu pelkästään yksittäisten pedagogisten menetelmien avulla, vaan henkilöstöltä edellytetään laajempaa osaamista, ymmärrystä aiheesta sekä toimintakulttuurin muutosta. Ratkaisevassa roolissa ovat varhaiskasvatushenkilöstön vuorovaikutus, sensitiivisyys sekä puhetavat. Henkilöstön tietoisuus ja koulutus nousivat keskeiseen asemaan: ilman riittävää osaamista ja reflektiivistä työotetta sukupuolittuneet käytännöt voivat jäädä huomaamatta ja siten säilyä osana arjen toimintaa. Tämä tukee aiempaa tutkimusta, jossa korostetaan henkilöstön roolia tasa-arvon edistämisessä (Eskelinen & Itäkare 2020).

Havaitsimme, että sukupuolisensitiivinen pedagogiikka voi parhaimmillaan tukea lasten monipuolista kehitystä, itseilmaisua ja osallisuutta, mutta sen käytännön toteutuminen on edelleen vaihtelevaa. Tulokset osoittivat myös, että arjen kielellisillä ja pedagogisilla valinnoilla on merkittävä vaikutus siihen, millaisia sukupuolikäsityksiä lapset omaksuvat identiteettinsä näkökulmasta. Stereotyyppisesti rakentunut oppimisympäristö heikentää sukupuolisensitiivisen pedagogiikan toteutumista. Aineistossa nousi esiin, että sukupuolisensitiivisyyden merkitys ei aina hahmotu henkilöstölle yhdenmukaisesti. Tämä voi vaikeuttaa sukupuoleen liittyvien rajoittavien käytäntöjen tunnistamista ja niiden tietoista purkamista (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 199, 203–204).

Leikin tukeminen sekä oppimisympäristöjen järjestely voivat joko vahvistaa tai purkaa sukupuolistereotypioita. Tämä korostaa sitä, että varhaiskasvatuksen käytännöt eivät ole neutraaleja, vaan ne rakentavat aktiivisesti lasten käsityksiä itsestään ja ympäröivästä maailmasta (Alasuutari, 2010). Lisäksi oppimisympäristöjen rakenteiden todettiin vaikuttavan lasten toimijuuteen ja osallisuuteen. Sukupuolineutraalit ja inklusiiviset ympäristöt mahdollistavat monipuolisemman toiminnan ja roolikokeilun, kun taas perinteisiin sukupuolioletuksiin perustuvat ympäristöt voivat rajoittaa lasten valintoja. Tämä havainto tukee käsitystä siitä, että pedagogiset ratkaisut ja tilalliset järjestelyt ovat keskeinen osa tasa-arvon toteutumista varhaiskasvatuksessa (Eskelinen & Itäkare, 2020; Ylitapio-Mäntylä, 2009).

Vaikka varhaiskasvatusta ohjaavat lainsäädäntö ja valtakunnalliset asiakirjat velvoittavat edistämään yhdenvertaisuutta, tulokset osoittivat, että näiden tavoitteiden toteutuminen

edellyttää konkreettisia ja systemaattisia toimenpiteitä arjen tasolla. Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka ei voi jäädä yksittäisten työntekijöiden vastuulle, vaan sen tulee olla koko työyhteisön yhteinen tavoite ja osa toimintakulttuuria. On tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten sukupuolta käsitellään varhaiskasvatuksen arjessa – ei pelkästään vältellen, vaan aktiivisesti tiedostaen ja keskustellen.

Tutkimustiedon valossa havaitsimme, että sukupuolisensitiivisyyteen ja tasa-arvoon liittyvää tutkimusta on edelleen suhteellisen vähän, vaikka tarve sille kasvaa yhteiskunnan ja perheiden moninaistuessa. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi tarkastella koulutuksen vaikutusta työyhteisön toimintatapojen kehittymiseen eli miten koulutuksessa omaksutut käytännöt näkyvät varhaiskasvatuksen arjessa pitkällä aikavälillä. Havainnointiin perustuvat tutkimukset voisivat tuottaa syvällisempää tietoa siitä, miten sukupuolisensitiivisyys ilmenee ja toteutuu päiväkodin arjessa konkreettisissa tilanteissa. Myös lasten omien kokemusten ja näkökulmien tutkiminen avaisi uusia mahdollisuuksia ymmärtää sukupuolisensitiivisyyden merkitystä varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatus on lapsen maailmankuvan sekä identiteetin muotoutumisen näkökulmasta merkittävä vaihe. On puhuttelevaa ajatella sitä, kuinka varhaisessa vaiheessa lapset alkavat hahmottaa sukupuoliin liittyviä mahdollisuuksia ja rajoja suhteessa ympäröivään yhteisöön. Herääkin kysymys, millä tavoin tämä nähdään ja huomioidaan varhaiskasvatuksen arjen pedagogiikassa.

Tasa-arvo on ollut osa suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohjaa jo pitkään, mutta sen merkitys on korostunut entisestään viime vuosien varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa. Tutkimuksen perusteella tasa-arvo näyttäytyy varhaiskasvatuksessa ennen kaikkea lasten yhdenvertaisina mahdollisuuksina osallistua, toimia, ilmaista itseään ja tehdä valintoja ilman sukupuoleen perustuvia rajoittavia oletuksia. Tasa-arvon toteutuminen ei siten tarkoita sukupuolen merkityksen sivuuttamista, vaan sukupuoleen liittyvien normien ja käytäntöjen tietoista tunnistamista ja purkamista. Tämä tutkimus osoittaa, että sukupuolisensitiivisyys on ajankohtainen ja merkityksellinen teema varhaiskasvatuksessa. Sen edistäminen ei ole ainoastaan pedagoginen valinta, vaan osa laajempaa yhteiskunnallista tavoitetta rakentaa yhdenvertaisempaa ja oikeudenmukaisempaa tulevaisuutta. Toisaalta pedagogiikka on kirjallisuuskatsauksen perusteella juuri se keskeinen työkalu, jolla sukupuolisensitiivisyyttä ja sitä kautta myös tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään pitkällä aikavälillä myös yhteiskunnallisella tasolla.

Tutkimustulosten perusteella sukupuolisensitiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa tukee lasten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua, toimia ja rakentaa identiteettiään ilman sukupuoleen liittyviä rajoittavia odotuksia. Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka hahmottuu paikallisissa vasuissa suurelta osin lapsilähtöisyyden sijaan kasvattajalähtöiseksi, joskin lasten toimijuuden ja osallisuuden aste vaihtelee. Toisaalta joissakin tutkituissa paikallisissa suunnitelmissa oli implikaatioita sukupuolineutraaliuden suuntaan, ja yhdessä vasussa kasvatus jopa nimetään nimenomaan sukupuolineutraaliksi. Opetussuunnitelmiin tarvitaankin nykyistä selkeämpää ja lapsilähtöisempää konkretiaa sukupuolisensitiivisen pedagogiikan suunnittelemiseen, toteuttamiseen ja arvioimiseen. Omalta osaltamme haluamme olla luomassa sukupolisensitiivisempää ja tasa-arvoisempaa tulevaisuutta varhaiskasvatuksen ammattilaisina sekä tutkijoina.

Helsingin yliopiston CurreChat on hyödynnetty 13.9.lähdeluettelon tarkastuksessa, kieliopin ja tekstitoistojen tarkistuksessa.
https://curre.helsinki.fi/chat/hy-opt-cur-2324-fde7a558-379b-46ce-ab38-afacb0ab6ebf

Microsoft Copilot- tekoälyavustajaa on hyödynnetty englanninkielisen tekstin käännöstyössä.

Lähteet

Alasuutari, M. (2010). *Suunniteltu lapsuus: Keskustelu lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoidossa*. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, M. (2016). Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa M. Husso., & R. Heiskala (toim.), *Sukupuolikysymys* (122–141). Tallinna: Gaudeamus.

Eerola-Pennanen, P., & Turja, L. (2017). Yhdenvertaisuus ja moninaisuus. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, & P. Eerola Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (195–205) Tampere: Vastapaino.

Eskelinen, M., & Itäkare, S. (2020). *"Pidetään huolta, ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja": Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa*. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti /Journal of Early Childhood Education Research*, 9(2), 197–229, https://journal.fi/jecer/article/view/114130/67329

Husso, M., & Heiskala, R. (toim.). (2016). *Sukupuolikysymys*. Gaudeamus.

Koivula, M., & Laakso, M.-L. (2017). Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (108–127) Tampere: Vastapaino.

Lastikka, A.-L., Arvola, O., Kangas, J., & Haanpää, M. (2025). *Avaimia yhteiseen ymmärrykseen: Kieli-, kulttuuri- ja katsomusinklusiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. Gaudeamus.

Londen, M., Holm, G., Mansikka, J.-E., Saloranta, M.A.J. & Nordström, A. (2025). Done with Gender: Reinforcing and Reproducing Gender Stereotypes and Positions in Early Childhood Education. *Journal of Early Childhood Education Research, 14(3),39–61.* https://doi.org/10.58955/jecer.160956

Siippainen, A. (2017). Sukupuoli ja ikä. Teoksessa M. Koivula, A., Siippainen, & P. Eerola Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia (207–219).* Tampere: Vastapaino.

Turja, L., & Vuorisalo, M. (2017). Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa M. Koivula, A., Siippainen, & P. Eerola Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia (36–55)* Tampere: Vastapaino.

Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.*

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. (2018). Finlex. Luettu 15.4.2026 osoitteesta https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540

Vilkka, H. (2023). *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina.* Helsinki: Art House. Tallinna: Printon.

Vuorisalo, M. (2013). *Lasten kentät ja pääomat: Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa* (Väitöskirja). Jyväskylän yliopisto.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.(2014). Finlex. Luettu 15.4.2026, https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1325

Yhdistyneet kansakunnat. (1989). *Yleissopimus lapsen oikeuksista.* Finlex. Luettu 15.4.2026, https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060

Ylitapio-Mäntylä, O. (2009). *Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä* (Väitöskirja). Lapin yliopisto.